

Spis ilustracji

1. Określenie „der teutsch Michel” po raz pierwszy w druku. Repr. wg S. Franck, <i>Sprichwörter</i> , Franckenfurt am Meyn 1541, cz. II, s. 49 b	21
2. Archanioł Michał. Rzeźba z kościoła św. Wawrzyńca w Norymberdze, ok. 1470 r. Pocztówka	47
3. Pielgrzymka dziecięca. Repr. drzeworytu M. Ostendorfera z XVI w. wg F. Bezold, <i>Geschichte der deutschen Reformation</i> , Berlin 1886	50
4. „Niemiecki Michel” jako Krzyżak. Repr. wg M. Schrot, <i>Von der Erschrocklichen Zurstörung</i> , Augsburg 1558	58
5. „Niemiecki Michel” w obronie czystości języka. Repr. ulotki z 1642 r.	73
6. Pierwszy wizerunek „niemieckiego Michela”. Repr. wg <i>Tröst Einsamkeit</i> , wyd. A. von Arnim, Heidelberg 1808	89
7. Michel jako flegmatyk. Rys. W. Oertla, repr. wg „Jugend”, 1896, nr 34	96
8. Hans Michael Elias von Obentraut (1574-1625). Repr. portretu wg J.P. Abelinus i M. Merian, <i>Theatrum Europeum</i> , Franckfurt am Mayn 1643	104
9. Obentraut na jednej z rycin współczesnych, ok. 1621 r. Repr. wg J. Scheible, <i>Die Fliegende Blätter des XVI. und XVII. Jahrhunderts</i> , Stuttgart 1850	107
10. Pieśń żałobna ku czci poległego Obentrauta. Repr. ulotki z 1625 r. Repr. wg L. Röhrich, <i>Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten</i> , t. 2, Freiburg—Basel—Wien 1973.	115
11. Karta tytułowa powieści G. Hasekiela o Obentraucie, Leipzig 1846. Repr. ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Kolonii	127
12. Obentraut jako „Der deutsche Michel”. Repr. z „Fliegende Blätter”, 1846, nr 30	128
13. Obchody 400-lecia „niemieckiego Michela” (Obentrauta) w Strombergu w 1974 r. Repr. okładki okolicznościowej broszury	136

14. Michel w dybach i jego prześladowcy. Repr. litografii R. Sabatky'ego z 1842 r. wg R. Brückmann, <i>Politische Karikaturen des Vormärz</i> , Karlsruhe 1984	161
15. Michel przebudzony. Repr. litografii W. Wincklera, Królewiec 1843, wg R. Brückmanna, op. cit.	162
16. Michel w pikielhaubie i z maczugą. Repr. litografii W. Storcka, ok. 1847 r., wg R. Brückmann, op. cit.	163
17. Michel uczy się geografii. Repr. karykatury z „Leuchtkugeln”, nr 2 (ok. 20 XI), 1847	175
18. Jak niemiecki Michel powraca do zdrowia. Repr. rys. z „Leuchtkugeln”, nr 14 (ok. 20 III), 1848	180
19. Bezinteresowność Michela przy podziale świata. Repr. karykatury A.E. Pechta z 1848 r., wg E. Kalkschmidt, <i>Deutsche Freiheit</i> , Hamburg 1928	181
20. Jak niemiecki Michel wpada w złość. Repr. litografii z 1848 r. ze zbiorów Bayerische Staatsbibliothek w Monachium	181
21. Michel z matką Germanią przed obliczem króla Fryderyka Wilhelma IV w 1848 r. Repr. rys. wg G. Böhmer, <i>Die Welt des Biedermeier</i> , München 1968	182
22. Dawniej i dziś. Repr. karykatury z 1848 r. wg H. Blum, <i>Die deutsche Revolution 1848-49</i> , Florenz 1898	183
23. Michel jako członek Straży Obywatelskiej podczas rewolucji. Repr. litografii Haaga, wg R. Brückmann, op. cit.	183
24. Winieta frankfurckiego pisma „Der deutsche Michel” z 1848 r.	188
25. Michel wymiata!. Repr. litografii lipskiej z 1848 r. wg R. Brückmann, op. cit.	192
26. „Niemiecki Michel” jako symbol przegranej rewolucji. Repr. karykatury z pisma „Eulenspiegel”, nr 39 z 23 IX 1848	193
27. Niemiecki Michel pod opieką prawa. Repr. karykatury z „Leuchtkugeln”, nr 46 (z listopada) 1848	196
28. Michel przywiązany do słupa hańby. Repr. karykatury z „Leuchtkugeln” nr 47 (z listopada), 1848	197
29. Michel i jego nakrycie głowy w 1848 r. Repr. karykatury z pisma „Eulenspiegel” nr 12 z 17 III 1849	199
30. Michel jako krasnoludek. Repr. karykatury z 1849 r. wg H. Dollinger, <i>Lachen streng verboten!</i> , München 1972	200
31. Jak niemiecki Michel wszystko zwraca. Repr. litografii E. Schalcka z 1849 r., wg R. Brückmann, op. cit.	202
32. Winieta berlińskiego pisma „Deutscher Michel” z 1850 r.	207
33. Okładka broszury B. Wagenera <i>Deutscher Michel, warum schläfst Du?</i> , Hamburg 1897	211
34. Symbol Michela w propagandzie antypruskiej. Repr. karykatury z „Münchener Punsch”, nr 26 z 30 VI 1866	215
35. Michel i pruski żołnierz. Repr. karykatury z „Münchener Punsch”, nr 46, z 17 XI 1867	216

36. Winięta monachijskiego pisma „Der Deutsche Michel” z 1875 r.	217
37. Michel antymilitarysta w winiecie pisma monachijskiego „Der deutsche Michel” z 1891 r.	218
38. Michel w propagandzie socjaldemokratycznej. Repr. rys. i wiersza z pisma „Süddeutscher Postillon” nr 24, 1892	220
39. Michel w 60 lat po rewolucji 1848 r. Repr. karykatury T. T. Heinego z „Simplicissimusa”, nr 53 z 30 III 1908	223
40. Michel zastanawia się, gdzie mógłby się jeszcze skompromitować. Repr. karykatury z „Süddeutscher Postillon” nr 2, 1901	225
41. Michel nie chce rozbudowy floty wojennej. Repr. karykatury z „Süddeutscher Postillon”, nr 3, 1900	226
42. Niemiec Michel i Anglik John malują diabła wojny. Repr. karykatury z „Süddeutscher Postillon”, nr 25, 1905	227
43. Projekt pomnika Bismarcka, na ośle napis „Deutsch Michel”. Repr. karykatury z „Süddeutscher Postillon” nr 8 z 15 VIII 1890	228
44. Michel pokazuje Germanii spróchniały dąb niemiecki. Repr. karykatury z „Süddeutscher Postillon” nr 25, 1895	229
45. „Historia Niemiec w przeszłości, teraźniejszości i przyszłości”. Repr. karykatury z „Süddeutscher Postillon” nr 20, 1909	232
46. Michel przyciśnięty pikielhaubą. Repr. rys. z pisma „Der wahre Jacob” nr 704 z 12 VII 1913	233
47. Karta tytułowa powieści A. E. Brachvogela, <i>Der Deutsche Michel</i> , Berlin 1868	235
48. „Niemiecki Michel” symbolem wiejskiej idylli. Repr. okładki <i>Sohnrey's Dorfkalender</i> na rok 1905	242
49. Karta tytułowa broszury A. Fichtnera <i>Der Deutsche Michel</i> , Eger 1899	247
50. Przebudź się Michelu. Repr. pocztówki wydanej w 1913 r. w Ołomuńcu wg W. Stöckle, <i>Deutsche Ansichten. 100 Jahre Zeitgeschichte auf Postkarten</i> , München 1982	248
51. Michel w zbroi rycerskiej. Repr. rys. A. Schmidhammera z pisma „Jugend”, nr 19, 1898	249
52. Pocztówka z okazji setnej rocznicy bitwy pod Lipskiem. Repr. wg W. Stöckle, op. cit.	251
53. Karta tytułowa książki H. Hoffmeistera <i>Ewiger Jude und deutscher Michel</i> , Giessen 1895	256
54. Kult św. Michała Archanioła. Repr. obrazu W. Knackfussa wg H. Simon, <i>Geschichte der deutschen Nation</i> , Mainz 1968	260
55. Cesarz Otton I pod sztandarem św. Michała w bitwie z 955 r. Repr. obrazu M. Echterera z 1871 r. wg H. Simon, op. cit.	261
56. „Niemiecki Michel” użala się nad losem Polski w 1863 r. Repr. karykatury z „Kladderadatscha”, nr 16 z 5 IV 1863	264
57. Karta tytułowa broszury <i>Des deutschen Michel Katechismus über den Kulturkampf</i> , Berlin 1880	265

58. Z funduszu na wzmocnienie niemczyzny w Poznańskim korzystają Polacy. Repr. karykatury z pisma „Ulk”, nr 21 z 23 V 1902	271
59. Michel jako nauczyciel w polskiej szkole. Repr. karykatury z „Kladderadatscha”, nr 45 z 11 XI 1906	272
60. Fiasco polityki germanizacyjnej w Polsce w oczach T.T. Heinego. Repr. karykatury z „Simplicissimusa”, nr 23, 1910	273
61. Polska — trudny do sterowania balon. Repr. karykatury z „Kladderadatscha”, nr 40 z 7 X 1917	275
62. Okładka antysemickiego pamfletu H. Ahlwardta <i>Sensationelle Enthüllungen. Wach' auf, deutscher Michel</i> , Berlin 1892	279
63. Winieta pierwszego na świecie antysemickiego pisma satyrycznego „Deutscher Michel”, Berlin 1897	283
64. Michel z cepem na okładce socjaldemokratycznego pisma „Der wahre Jacob” z 28 VIII 1914	290
65. Przebudzenie Michela! Repr. pocztówki przeznaczonej dla żołnierzy, ze zbiorów R. Jaworskiego z Kilonii	291
66. Austriak dr Josef Bergauer jako „Deutscher Michel”. Repr. pocztówki ze zbiorów własnych	297
67. Karta tytułowa broszury G. Stresemanna <i>Michel horch, der Seewind pfeift...!</i> , Berlin (1917)	298
68. Michel podpisuje Traktat Wersalski. Repr. rys. W. Hahmanna z „Kladderadatscha”, nr 27 z 6 VII 1919	308
69. Poczciewi Michel i jego źli sąsiedzi. Repr. karykatury A. Johnsona z „Kladderadatscha”, nr 26 z 26 VI 1921	310
70. Gołgota Michela. Repr. rys. A. Johnsona z „Kladderadatscha”, nr 39 z 25 IX 1921	311
71. „Niemiecki Michel”, Marianna i polski bachor w europejskim ekspresie. Repr. karykatury z „Kladderadatscha”, nr 17 z 28 IV 1929	313
72. Polski wilk i trzoda niemieckich owieczek. Repr. rys. z „Kladderadatscha”, nr 25 z 23 VI 1929	315
73. Polska wesz w rogatywce na ciele „niemieckiego Michela”. Repr. rys. z „Kladderadatscha” nr 7 z 16 II 1919	316
74. „Francuska czystość” i polskie insekty. Repr. rys. Lindloffa z „Kladderadatscha”, nr 24 z 12 VI 1921	317
75. Po napadzie szowinistów niemieckich w Opolu na artystów teatru polskiego z Katowic 28 IV 1929. Repr. rys. z „Kladderadatscha”, nr 20 z 19 V 1929	318
76. „Niemiecki Michel” i polskie szczury w rogatywkach. Repr. rys. Lindloffa z „Kladderadatscha”, nr 7 z 13 II 1927	319
77. Zły sąsiad — Polak. Repr. rys. Lindloffa z „Kladderadatscha”, nr 47 z 20 XI 1927	323
78. Niemiecko-polski incydent graniczny. Repr. karykatury Garvensa z „Kladderadatscha”, nr 24 z 15 VII 1930	324

79. Bezbronny Michel i polska machina wojenna. Repr. rys. Krügera z „Kladderadatscha”, nr 25 z 29 VI 1932	325
80. Polski sutener i Marianna znęcają się nad Michelem. Repr. rys. Lindloffa z „Kladderadatscha”, nr 13 z 26 III 1925	328
81. Polska — mostem pomiędzy Wschodem i Zachodem. Repr. rys. Garvensa z „Kladderadatscha”, nr 5 z 29 I 1928	330
82. Wybawiciel Stresemann z małym Michelem. Repr. rys. K. Arnolda z pisma „Simplicissimus”, nr 7 z 14 V 1923	333
83. „Niemiecki Michel” i Marianna — ofiarami inflacji. Repr. rys. T. T. Heinego z pisma „Simplicissimus”, nr 44 z 28 I 1924	334
84. Biedny Michel i jego wierzytiele. Repr. rys. Krügera z „Kladderadatscha”, nr 9 z 3 III 1929	335
85. Pilot (Bismarck) wchodzi na statek. Repr. rys. A. Johnsona z „Kladderadatscha”, nr 19 z 10 V 1925	336
86. Polska i układ bezpieczeństwa. Repr. karykatury z „Kladderadatscha”, nr 40 z 4 X 1925	337
87. Hitler walcząc ze smokiem uderza lancą w Michela. Repr. rys. E. Schillinga z pisma „Simplicissimus”, nr 15 z 10 VII 1932	338
88. Niemiecka garderoba. Repr. rys. Garvensa z „Kladderadatscha”, nr 12 z 22 III 1931	339
89. Kuszenie niemieckiego Michela. Repr. karykatury K. Arnolda z pisma „Simplicissimus”, nr 19 z 10 VIII 1931	340
90. Władza państwowa pochodzi od ludu. Repr. rys. Lindloffa z pisma „Simplicissimus”, nr 19 z 10 VIII 1931	341
91. Pismo austriackich volkistów — wydawany w Grazu „Der grobe Michel”, nr 29 (listopad) 1926	356
92. Pismo austriackich nazistów — wydawany w Korneuburgu „Der grade Michl”, nr 43 z 25 X 1924	358
93. Archanioł Michał ze swastyką. Repr. rys. H. Höppenera (Fidusa) z 1933 r. wg Freco, Geist i Krebs <i>Fidus 1868-1848</i> ; München 1972	369
94. Tonący Michel tuż przed dojściem Hitlera do władzy. Repr. rys. K. Arnolda z okładki „Simplicissimusa”, nr 42 z 15 I 1938	371
95. „Niemiecki Michel” z kłódką na ustach. Repr. rys. K. Arnolda z pisma „Simplicissimus”, nr 50 z 12 III 1933	372
96. Przewyciężone uprzedzenie — „Niemiecki Michel” z Polką. Repr. rys. Garvensa z „Kladderadatscha”, nr 30 z 28 VII 1935	375
97. Hitler jako „niemiecki Michel” po podpisaniu paktu Ribbentrop—Mołotow. Repr. rys. D. Lowa z jego książki <i>Years of Wrath. A Cartoon History 1931-1945</i> , London 1949	378
98. Karta tytułowa książki C. Rademachera <i>Wodan-St. Michael—Der Deutsche Michel</i> , Köln 1934	381
99. Michel i podzielone Niemcy. Repr. karykatury H. Beyera z pisma „Der Simpl”, nr 12 (z października) 1946	399

100.	Dwaj Michele. Repr. okładki pisma „Der Simpl”, nr 15 (z grudnia) 1946	400
101.	Tak jak dorośli — dwaj Michele przezywają się. Repr. rys. z pisma „Der Simpl”, nr 24 (z grudnia) 1947	401
102.	Skruszony Michel. Repr. rys. H. Beyera z pisma „Der Simpl” nr 1 (ze stycznia), 1947	402
103.	Niemiecka gospodarka. Repr. rys. H. Beyera z pisma „Der Simpl”, nr 10 (z czerwca), 1947	403
104.	Michel i jego tetrarchowie. Repr. rys. C. Sturzkopfa z pisma „Simplicissimus”, nr 2 z 8 I 1955	405
105.	Michel — człowiek interesu. Repr. karykatury z pisma „Das Parlament”, nr 1-2 z 9-16 I 1982	406
106.	Michel w krainie pieczonych gołąbków. Repr. karykatury z pisma „Der Spiegel”, nr 32 z 9 VIII 1982	407
107.	Ohnemichel — człowiek stojący na uboczu, nie angażujący się. Repr. ogłoszenia z pisma „Der Spiegel”, nr 3 z 13 I 1955	409
108.	Hitler-Hyckler namalowany na oknach niemieckiego domu. Repr. rys. Hicksa z pisma „Die Welt” z 30 IV 1968	410
109.	Przeszłość, z którą trudno się uporać. Repr. rys. F. Behrendta z pisma „Der Tagespiegel” z 4 IX 1977	411
110.	Annaly niemieckiej historii. Repr. rys. Hicksa z pisma „Die Welt”, nr 210 z 9 IX 1978	412
111.	„Niemiecki Michel” przykuty do przeszłości. Repr. rys. z pisma „Westdeutsche Allgemeine” wg „Der Spiegel”, nr 20 z 11 V 1981	413
112.	Czy to byłem ja przed 50 laty?. Repr. rys. R. Candeia z „Rheinische Post”, nr 24 z 29 I 1983	414
113.	W 50-lecie dojścia Hitlera do władzy. Repr. karykatury Hanela z pisma „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, nr 25 z 31 I 1983	415
114.	Zewsząd zagrożenie. Repr. rys. H.E. Köhlera z pisma „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, nr 302 z 30 XII 1980	416
115.	Trzeba zacząć żyć oszczędniej. Repr. karykatury Hicksa z pisma „Die Welt”, nr 23 z 28 I 1982	417
116.	Michel jako podatnik ograbiany przez państwo. Repr. karykatury Hicksa z pisma „Die Welt”, nr 65 z 18 III 1982	418
117.	Cudzoziemcy precz. Repr. rys. Hanela z pisma „Kölner Stadt-Anzeiger”, nr 123 z 28 V 1982	419
118.	Czyżby koniec gospodarczej koniunktury? Repr. rys. z pisma „Der Spiegel”, nr 30 z 26 VII 1982	420
119.	Niemcy-Michele w karykaturze H.E. Köhlera. Repr. z pisma „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, nr 66 z 19 III 1983	420
120.	„Niemiecki Michel” w lesie rakiet. Repr. rys. Muna ze „Stuttgarter Nachrichten” wg „Die Welt”, nr 130 z 6 VI 1981	421
121.	Michel — potomkiem Bismarcka. Repr. rys. H.E. Köhlera z pisma „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, nr 188 z 17 VIII 1981	422

122. Michel przykuty do pocisku z głowicą atomową. Repr. rys. z pisma „Frankfurter Rundschau”, nr 273 z 24 XI 1983 . . .	423
123. Michel i waśnie partyjne. Repr. karykatury Hicksa z pisma „Die Welt”, nr 210 z 10 IX 1982	424
124. Michel w roli kurka na niemieckim dachu. Repr. karykatury Hicksa z pisma „Die Welt”, nr 71, 1970	424
125. Michel ma dość politycznego jazgotu z Bonn. Repr. rys. H.E. Köhlera z pisma „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, nr 8 z 11 I 1983	425
126. Po odejściu kanclerza W. Brandta. Repr. karykatury Hicksa z pisma „Die Welt”, nr 30 z 5 III 1971	425
127. Mundial 1986. Po przegranej drużyny RFN z Argentyną 2:3 Michel płacze. Repr. rys. F. Cerny’ego z pisma „Westdeutsche Allgemeine Zeitung”, nr 148 z 30 VI 1986	426
128. Komputerowy dowód osobisty „niemieckiego Michela”. Repr. rys. B. Gutzeita z pisma „Westfälische Rundschau”, nr 178 z 4 VIII 1983	427
129. Michel pokazuje swój kraj na globusie. Repr. karykatury H.E. Köhlera z 1956 r. wg H. Simon, op. cit.	431
130. Zakaz produkcji broni atomowej w RFN. Repr. karykatury H. Heitzingera z okładki pisma „Simpl-Simplicissimus”, nr 6 z 11 III 1967	432
131. Dwa dni przed podpisaniem układu PRL—RFN. Repr. karykatury Hicksa z pisma „Die Welt”, nr 283 z 5 XII 1970 . . .	433
132. „Sprawiedliwy podział wiernego niemieckiego serca...”. Repr. karykatury Hicksa z pisma „Die Welt”, nr 40 z 17 II 1971 . . .	433
133. Po wprowadzeniu w Polsce stanu wojennego. Repr. karykatury H.E. Köhlera z pisma „Frankfurter Allgemeine Zeitung”, nr 11 z 14 I 1982	434
134. Michel bogatszy i Michel uboższy. Repr. rys. z pisma „Frankfurter Rundschau”, nr 226 z 29 IX 1983	434
135. Dwaj Michele-bliźniaki. Repr. rys. Morschetza z pisma „Die Zeit”, nr 37 z 26 IX 1985	435
136. Czy lojalny sprzymierzeniec? Repr. karykatury Hicksa z pisma „Die Welt”, nr 123 z 29 V 1980	435
137. Brzydki Niemiec i lubiana marka zachodnioniemiecka. Repr. karykatury Hicksa z pisma „Die Welt”, nr 205 z 3 IX 1977 . . .	438
138. Inwazja Stanów Zjednoczonych w Grenadzie. Repr. karykatury z pisma „Neue Osnabrücker Zeitung” wg „Der Spiegel”, nr 45 z 7 XI 1983	439
139. Suwerenność — Michel w karykaturze NRD. Repr. rys. K. Klauza z pisma „Eulenspiegel”, nr 22 (1. Juniheft), 1955 . . .	441
140. Przeklęta tarcza — aluzja do militaryzacji RFN. Repr. rys. L. Kaasa z pisma „Eulenspiegel”, nr 14 (1. Aprilheft), 1957 . . .	442

141. Kołyska zachodnioniemieckiego Michela. Repr. rys. K. Schradera z pisma „Eulenspiegel”, nr 52 (4. Dezemberheft) 1957 . . .	443
142. Wybory do Bundestagu w 1957 r. — neonaziści w RFN. Repr. rys. L. Haasa z pisma „Eulenspiegel”, nr 39 (4. Septemberheft) 1957 . . .	445
143. Obraz Niemca w świetle. Repr. okładki pisma „Der Spiegel”, nr 30 z 22 VII 1964 . . .	447
144. Kpina z przyjaźni niemiecko-tureckiej. Repr. rys. z „Muchy”, nr 42, 1905 . . .	478
145. Michel jako uosobienie parlamentu berlińskiego. Repr. karykatury z „Muchy”, nr 24, 1900 . . .	480
146. Michel spogląda z pożądaniem na brytyjskie kolonie. Repr. karykatury z „Muchy”, nr 10, 1900 . . .	482
147. Michel odpędza eksport amerykański. Repr. karykatury z „Muchy”, nr 16, 1902 . . .	483
148. Michel jako „papa-hakatysta”. Repr. karykatury z „Muchy”, nr 45, 1900 . . .	484
149. Wizja niemieckiego panowania w Europie. Repr. rys. L. Nawoja z „Muchy”, nr 31, 1909 . . .	485
150. „Niemiecki Michel” marzy o podboju księżycy. Repr. karykatury S. Pocięchy z „Muchy”, nr 3, 1916 . . .	487
151. Niemcy starają się o przyjęcie ich do Ligi Narodów. Repr. karykatury Bogdana z „Muchy”, nr 32, 1919 . . .	488
152. „Niemiecki Michel” i Traktat Wersalski. Repr. karykatury z „Muchy”, nr 28, 1929 . . .	490
153. Michel żonglujący granatami. Repr. rys. z „Muchy”, nr 41, 1932 . . .	491
154. Poczciwy Michel marzący o spokoju. Repr. karykatury Komara z „Muchy”, nr 8, 1909 . . .	492
155. Ten sam Michel siedzący na trupach. Repr. rys. z „Muchy”, nr 34, 1908 . . .	493
156. Biedny Michel — ofiarą niemieckiego militarizmu. Repr. karykatury z „Muchy”, nr 10, 1914 . . .	494
157. Michel przerażony hitlerowskimi zbrojeniami. Repr. rys. z „Muchy”, nr 45, 1936 . . .	496
158. Młyny Hitlera-Michela. Repr. karykatury z „Muchy”, nr 24, 1931 . . .	497
159. Michel — symbol społeczeństwa niemieckiego, popierającego Hitlera. Repr. karykatury z „Muchy”, nr 52, 1931 . . .	498
160. „Niemiecki Michel” osiołkiem poganianym przez Hitlera. Repr. karykatury z „Muchy”, nr 11, 1932 . . .	499
161. „Niemiecki Michel” i Hindenburg. Repr. rys. z „Muchy”, nr 35, 1935 . . .	500
162. Straż nad Wartą. Repr. karykatury z „Muchy”, nr 41, 1905 . . .	502
163. Trzej Michele — symbol Hakaty. Repr. rys. z „Diabła”, nr 16, 1900 . . .	503

164. Michel jako symbol ludności niemieckiej zaboru pruskiego. Repr. rys. z „Muchy”, nr 35, 1902	504
165. Michel-Niemiec w W. Ks. Poznańskim. Repr. karykatury z „Muchy” 1910	505
166. Jeszcze raz trzech Michele jako symbol Hakaty. Repr. karykatury z „Muchy”, nr 19, 1911	506
167. Michel szczujący przeciwko Polakom. Repr. rys. W. Nawoja z „Komara”, nr 1, 1912	507
168. Rozszalały Michel. Repr. karykatury z „Muchy”, nr 14, 1920	510
169. niesprawiedliwa Liga Narodów. Repr. karykatury Bogdana z „Muchy”, nr 46, 1920	511
170. Przed wybuchem III Powstania Śląskiego. Repr. rys. Z. Kurczyńskiego ze „Szczutka” 1921 r. wg Z. Jasiński, <i>Śląski kogel-mogel</i> , Opole 1982	512
171. Skargi Niemców na Polskę do Ligi Narodów. Repr. karykatury z „Muchy”, nr 50, 1930	514
172. Po deklaracji polsko-niemieckiej z 26 I 1934 r. Repr. rys. z „Muchy”, nr 12, 1934	515
173. „Niemiecki Michel” z 1913 r. w oczach Francuzów. Repr. rys. Zislina wg <i>Sourires d’Alsace</i> , Paris—Strasbourg 1919	520
174. Biedny niemiecki Michel. Repr. rys. Zislina wg <i>Sourires d’Alsace</i>	522
175. Michel kradnie zegary we Francji podczas I wojny światowej. Repr. rys. R. Floresa wg jego albumu <i>Deutschland unter allen Boches!</i> , Paris (1915)	523

Spis treści

Wstęp	5
<i>Rozdział I</i>	
Wokół genezy określenia „der deutsche Michel”	17
<i>Rozdział II</i>	
„Niemiecki Michel” symbolem walki z cudzoziemszczyzną w XVII stuleciu	64
<i>Rozdział III</i>	
Monogłota — „kuzynek Michel” — filister	82
<i>Rozdział IV</i>	
Heroizacja symbolu: Hans Michael Elias von Obentraut (1574-1625) i dzieje jego legendy	102
<i>Rozdział V</i>	
„Niemiecki Michel” w dobie Wiosny Ludów	141
<i>Rozdział VI</i>	
Od klęski Wiosny Ludów do upadku cesarstwa (1849-1918)	206
<i>Rozdział VII</i>	
W Republice Weimarskiej i w Austrii (1918-1932)	307
<i>Rozdział VIII</i>	
Niemiecki Michel w Trzeciej Rzeszy	370
<i>Rozdział IX</i>	
Po II wojnie światowej	397
<i>Rozdział X</i>	
„Niemiecki Michel” w oczach Polaków i Francuzów	465
Wykaz źródeł i bibliografia	538
Streszczenie	570
Spis ilustracji	574